

FEUER-TÓTH RÓZSA: ART AND HUMANISM IN HUNGARY IN THE AGE OF MATTHIAS CORVINUS

Ed. by Péter Farbaky, transl. by Györgyi Jakobi. Bp., 1990. Akadémiai K. 179 l., 4. t. (Studia Humanitatis, 8.)

A korán elhunyt kiváló művészettörténész posztomusz könyve — nyomtatott változata annak a kandidátusi értekezésnek, mely szakmai berkekben már eddig is nagy port kavart fel — tudományos együttműködéssel, vagyis irodalmi sorozatban és művészettörténész kiadásában Mátyás király halálának ötszázadik évfordulója alkalmából jelent meg. Ez a könyv elméleti megalapozottságával, a legújabb szakirodalom széles körű ismeretén alapuló elemzéseivel, új szempontokat figyelembe vevő forrásvizsgálataival, interdiszciplináris módszereivel és új tudományos eredményeivel a magyar művészettörténetnek és irodalomtudománynak egyaránt jelentős teljesítménye, és mind a két szakterületen nemzetközi érdeklődésre számíthat. Abból kiindulva, hogy a reneszánsz építészeti és művészeti alkotások hátterében mindig az antikvitás újjáélesztését célzó humanista műveltség áll, a szerző egyrészt a humanizmus művészetfilozófiájára és -értékelésére koncentrált, másrészt a háromtényezős (művészetpártoló-humanista-művész) reneszánsz művészetalkotói jelenséget vizsgálva, a Magyarországon hosszabb ideig élt olasz humanisták tevékenységére, itáliai kapcsolataira és írásaira helyezte a hangsúlyt, és arra mutatott rá, hogy a humanisták felbecsülhetetlen hatást gyakoroltak Mátyás király „all antica” építkezéseire és művészetpártolására.

Feuer-Tóth Rózsa természetesen mindig a művészeti alkotásokat tartotta szem előtt, de azonos rangúnak tekintette a tárgyi és az írásos anyagot, és művészettörténésztől nem megszokott elmélyültséggel és filológiai módszerekkel vizsgálta a humanista irodalmi forrásokat. Nemcsak a reneszánsz művészetpártolás, hanem az irodalompártolás eszmei hátteré-

nek és apológiájának a megértéséhez is igen tanulságos az elemzés, melyet a humanizmus magnificentia-fogalmáról nyújtott. Ezt mint erkölcsi erényt Petrarca és Boccaccio élesztette fel az antik forrásokból, majd Leon Battista Alberti alkalmazta a saját korára, és a Magyarországon élt olasz humanisták honfitársaik értelmezései alapján állították követendő uralkodói erényként Mátyás király elé, illetve ennek megnyilvánulásaiért dicsőítették és védelmezték Mátyás nagyszerű építkezéseit és alkotásait. A szerző rámutat arra, hogy Mátyás király Giovanni Dalmatának szóló birtokadományozó oklevele a humanizmus magnificentia-fogalmának az ismeretében és jegyében keletkezett, s arra is felhívja a figyelmet, hogy az oklevél írója a művészi hírnevet Petrarca és Boccaccio szellemében fogta fel. Az oklevélkivonat a könyv mellékleteként is megjelent, sajnos, mindazokkal a sajtóhibákkal együtt, melyek már a XIX. századi kiadásában is szerepeltek. Az adománylevélnek a művész tevékenységére vonatkozó terminusait vizsgálva a szerző arra következtetett, hogy Giovanni Dalmata nemcsak márványszobrász, hanem bronzszobrász is volt, és a Bonfini említette budai bronzszobrok az ő alkotásai lehettek.

A jól ismert Antonio Bonfini és Francesco Bandini mellett a szerző bővebben Francesco Arrigoni életével és írásaival foglalkozik. Ezt a humanistát eddig nem ismertük; felfedezése és a tőle származó írások publikálása Feuer-Tóth Rózsa érdeme. Arrigoni Beatrix királynénak, Mátyás királynak és Beatrix Budán élt öccsének, Francesco d’Aragonának volt a felolvasója, és Mátyás királytól nyerte el a lovagi címet. Valószínűleg 1484-ben Beatrix öccsével érkezett Nápolyba, ahonnan az ifjú herceg halála (1487) után Lodovico il Moro mű-

lánói fejedelmnek ajánlotta fel a szolgálatait egy levélben, melyhez a Francesco Sforza lovasszobrára írt huszonhárom epigrammáját is mellékelte. A további kutatások remélhetőleg majd bővebb adatokat is nyújtanak a művészetkedvelő humanista személyéről és magyarországi tevékenységéről.

A Mátyás-kori irodalmi források közül a művészetekkel és a kultúrával kapcsolatban a legbeszédesebbek Bonfini művei, az Averulínus-fordítás előszava és a Magyar történet, melyeknek a művészettörténeti kutatás eddig is nagy figyelmet szentelt. Feuer-Tóth Rózsának nemcsak ezekről van új mondanivalója, hanem Bonfini életéről is. Átvette és érvel erősitette azt a külföldi szerzőtől megfogalmazott feltételezést, hogy Bonfini 1476-ban az urbinói fejedelmi udvarban járt és szónokolt, és ott róla képzőművészeti ábrázolás is készült. Feuer-Tóth Rózsa bizonyítéka Bonfini urbinói kapcsolatairól meggyőző — hogy aztán már a Justus van Gent festette Rhetorikaképnek az agg szónoka Bonfinit ábrázolja-e, azt a művészettörténészek hivatottak eldönteni. Feuer-Tóth Rózsa több helyen is rámutat az urbinói és budai kapcsolatokra, s felhívja a figyelmünket az urbinói fejedelmi udvarra és humanista körre, mellyel a magyar humanizmuskutatás eddig még nem foglalkozott.

A szerző Bonfini-kutatásainak a legjelentősebb és legérdekesebb eredményei a humanista említett műveinek vizsgálatából származnak. Gondos filológiai elemzésekkel bizonyítja, hogy Bonfini művészettörténeti szakterminusai és leírásai túlnyomórészt ifj. Plinius szövegeiből való átvételek, de a humanista a terminusokon — különösen a görög szavakon — nem mindig azt a jelentést értette, amellyel a római szerző használta őket. Ebből a filológiai vizsgálódásból Feuer-Tóth Rózsa arra következtetett, hogy Mátyás ókori irodalmi és építészeti művek leírásai alapján is építkezett, és ezek az ókori épületleírások Budán olyan formában öltöztek testet, ahogyan a humanisták elképzelték és közvetítették őket.

A magyarországi szakirodalom Huszti Józsefnek köszönhetően Francesco Bandinót eddig is jól ismerte, de a Paul Oskar Kristellertől 1956-ban közölt két Bandini-műre, valamint Kristellernek az ezekből

levont következtetéseire kellően nem figyelt fel. Feuer-Tóth Rózsa e két Bandini-művel is foglalkozott, művészettörténeti szempontból vizsgálva őket, és meggyőzően bizonyította, hogy a firenzei humanista nemcsak a neoplatonikus filozófia Magyarországra plántálásában játszott elsőrendű szerepet, hanem kulcsfigurája, közvetítője lehetett Mátyás „all antica” építkezéseinek és művészetpártoló tevékenységének is. Mátyás udvarában a reneszánsz kultúra, művészet és építészlet teljes pompájában 1476 után kezdett virágozni, tehát valóban — mint Bonfini írja — Beatrix érkezése után, csakhogy Feuer-Tóth Rózsa szerint nem elsősorban a királynénak, hanem inkább Bandininak köszönhetően, aki valószínűleg Beatrix kíséretében érkezett Magyarországra, s 1489 után itt is halt meg.

Feuer-Tóth Rózsa műve sok új eredménnyel, adattal, vizsgálódási szemponttal gazdagította a humanizmuskutatást, és egészen új megvilágításban mutatta be Mátyás olasz humanistáinak szerepét. Nem hallgathatjuk el, hogy a könyv évszámaiban és latin szövegeiben számos zavaró sajtóhiba található. Petrarcanak a *De remediis utriusque fortunae* című dialógusa természetesen nem 1453-1462-ben (40.), hanem egy évszázaddal korábban keletkezett; Mátyás király datált levele Pomponio Letóhoz nem 1474-ből (74.), hanem 1471-ből való. A latin szövegek sajtóhibáit nem sorolom fel, példaként csak egy Bonfinitől idézett rövid mondatot (100.) említek, melyben két sajtóhiba is van, és ezek egyike nem csak zavaró, de még a jelentést is megváltoztatja: odorati (illatos) helyett adorati (imádott), amoenae helyett amoena áll.

Feuer-Tóth Rózsa nem érthette meg, hogy legnagyobb — s tragikus módon utolsó — művét nyomtatásban lássa. Tudományos munkásságát a könyvben kiadója, Farbaky Péter ismertette. A könyv kézírata a szerző hagyatékában magyar nyelven maradt fenn; fordításáról és kiadásáról tudóstársai gondoskodtak. Köszönet jár mindazoknak — Klaniczay Tibor sorozatszerkesztőnek, Farbaky Péternek és az ő önzetlen segítőtársának, Horányi Attilának, a fordítónak és az angol lektoroknak —, akik magukra vállalták a könyv kiadásával kapcsolatos munkákat.

Pajorin Klára